

BOSNA I HERCEGOVINA

PODNEŠAK KOMITETU UJEDINJENIH NACIJA PROTIV TORTURE
62. SJEDNICA, 6. NOVEMBAR – 6. DECEMBAR 2017.

AMNESTY
INTERNATIONAL

Amnesty International je globalni pokret više od 7 miliona ljudi koji vode kampanju za svijet u kojem će svi uživati ljudska prava.

Naša vizija je da svaka osoba uživa sva prava sadržana u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima i drugim standardima ljudskih prava.

Mi djelujemo nezavisno od bilo koje vlade, političke ideologije, ekonomskog interesa ili religije – i većinom se finansiramo iz članarina i javnih donacija.

© Amnesty International 2017.

Ako nije drugačije navedeno, sadržaj ovog dokumenta zaštićen je licencom Creative Commons (autorstvo, nekomercijalno, bez prerada, međunarodna licenca 4.0), <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Za više informacija posjetite stranicu o dozvolama na našoj web stranici: www.amnesty.org
U slučaju da se autorska prava nad dijelom materijala pripisuju drugom licu, a ne organizaciji Amnesty International, taj dio materijala nije predmet ove licence Creative Commons.

Prvo izdanje 2017.

Amnesty International Ltd
Peter Benenson House, 1 Easton Street
London WC1X 0DW, UK

Index: EUR 63/7219/2017

Jezik izvornika: engleski

amnesty.org

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. ISTRAGA I PROCESUIRANJE RATNIH ZLOČINA: ČLANOVI 1, 4,12 I 13 (PITANJA 2. I 22. (B) NA LISTI)	6
2.1. PROCESUIRANJE RATNIH ZLOČINA PO STAROM KRIVIČNOM ZAKONU	6
3. NEPOSTOJANJE ADEKVATNE REPARACIJE: ČL. 14 (PITANJA 25. I 26. NA LISTI PITANJA)	9
3.1. PRAVNI I STRATEŠKI OKVIR	9
3.1.1 NACRT ZAKONA O PRAVIMA ŽRTAVA TORTURE U BIH	10
3.1.2 DRŽAVNA STRATEGIJA ZA TRANZICIJSKU PRAVDU	10
3.1.3 PROGRAM ZA ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U RATU	11
3.2. KOMPENZACIJA	11
3.2.1 ADMINISTRATIVNA KOMPENZACIJA	11
3.2.2 KOMPENZACIJA U KRIVIČNIM POSTUPCIMA	12
3.2.3 KOMPENZACIJA U PARNIČNOM POSTUPKU	13
4. PREPORUKE	15

1. UVOD

Amnesty International dostavlja ovaj podnesak Komitetu Ujedinjenih nacija (UN) protiv torture (Komitet) pred razmatranje 6. Periodičnog izvještaja Bosne i Hercegovine (BiH) o provođenju Konvencije o zabrani torture i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. U ovom dokumentu Amnesty International izražava zabrinutost u vezi s nizom pitanja na Listi pitanja (LP) Komiteta, koja bi trebalo uzeti u obzir prilikom razmatranja Izvještaja kojeg je podnijela država BiH.¹

Ova zabrinutost se odnosi na kršenja ljudskih prava povezana sa zaostavštinom oružanih sukoba u BiH u periodu 1992-1995. godine. Sadržaj ovog podneska je vezan za članove 1, 4, 12 i 13 Konvencije, u kontekstu sporog ostvarivanja pravde za zločine po međunarodnom pravu, te kontinuirani neuspjeh vlasti da osiguraju potpunu i djelotvornu reparaciju, uključujući i kompenzaciju, za žrtve torture počinjene u ratu, a posebno za žrtve ratnog seksualnog nasilja.²

Amnesty International pozdravlja značajan napredak ostvaren u proteklih godinu dana na unapređenju kvalitete i broja procesuiranih predmeta ratnog seksualnog nasilja, boljoj zaštiti i podršci svjedocima u sudovima i tužilaštvima širom BiH, stvaranju institucionalnih mreža za žrtve i svjedoke,³ te boljem kapacitetu pružalaca usluga koji rade sa žrtvama. Međutim, bez obzira na nedavni napredak u broju završenih slučajeva, tempo suđenja ostaje jako spor, a sudovi i tužilaštva se i dalje suočavaju sa značajnim brojem zaostalih predmeta.⁴ Vlasti u BiH ne čine dovoljno da se osigura da sve žrtve ratnog zločina seksualnog nasilja mogu ostvariti odštetu za nasilje koje su pretrpjele. Takav neuspjeh vidljiv je u preprekama s kojima se žrtve susreću u potraživanju i naplati odštete od osuđenih počinitelja ili od države putem sudskih

¹ Lista pitanja Komiteta koja će se uzeti u obzir u sklopu razmatranja 6. Periodičnog izvještaja BiH po osnovu Konvencije o zabrani torture i drugog okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja mogu se naći na adresi:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fC%2fBIH%2fQ%2f6&Lang=en. Izvještaj države potpisnice dostupan na:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fC%2fBIH%2f6&Lang=en

² Amnesty International od 2009. obavlja istraživačke misije u BiH specifično fokusirane na žrtve seksualnog nasilja vezanog za sukob, a posljednje su bile u periodu 2015-2017, s cijem prikupljanja informacija o statusu preživjelih i njihovom pristupu reparacijama i uslugama. Tokom tih misija, organizacija se susrela s relevantnim domaćim i međunarodnim akterima, predstavnicima međunarodne zajednice prisutnim u zemlji, predstavnicima organizacija civilnog društva, udruženjima žrtava i osoba koje su preživjele seksualno nasilje. Vidjeti publikacije Amnesty International, uključujući *Trebamo podršku, ne sažaljenje: Posljednja šansa za pravdu za bosanskohercegovačke žrtve ratnog silovanja*, AI Index: EUR 63/6679/2017, 12. 9. 2017, dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur63/6679/2017/en/>, *Bosna i Hercegovina: Nema zločini, ista patnja: Nema pravde za žrtve ratnog silovanja u sjeveroistočnoj Bosni i Hercegovini*, AI Index: EUR 63/002/2012, 29. 3. 2012, dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR63/006/2009/en/> i *Čija pravda? Žene Bosne i Hercegovine još uvijek čekaju*, AI Index: EUR 63/006/2009, 30. 9. 2009, dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR63/006/2009/en/>

³ Uz pomoć donatora, prvenstveno Evropske unije i Ujedinjenog kraljevstva, kapaciteti za zaštitu svjedoka i sama podrška značajno su se proširili u proteklih nekoliko godina. To je podrazumijevalo uspostavu fizičke infrastrukture, napredno tehnološko osposobljavanje sudnica, zapošljavanje i obuka osoblja posvećenog isključivo zaštiti svjedoka, te pružanje psihosocijalne pomoći svjedocima prije, tokom i nakon suđenja. U sklopu projekta koji je implementirala lokalna nevladina organizacija Vive žene, asocijacija NVO-a podržava lokalne centre za socijalni rad u uspostavi mreža za mehanizme psihosocijalne podrške svjedocima u slučajevima seksualnog nasilja vezanog za rat. Do danas je postignuto 15 takvih protokola, koji pokrivaju cijelu teritoriju BiH i omogućavaju NVO-ima da pružaju možda i najopipljiviju podršku žrtvama, uključujući pomoć u prevazilaženju psihološke traume, organizaciju upućivanja na medicinske i socijalne službe i pravnu pomoć, te djelovanje kao veza između preživjelih i tužilaštava. Uz pružanje podrške žrtvama, te organizacije pružaju obuku vlastima i drugima koji dolaze u kontakt s preživjelim, da bi sve službe osposobili za rad s ranjivim osobama koji je osjetljiv i na traumatična pitanja. Za više detalja vidjeti Amnesty International, *Trebamo podršku, ne sažaljenje*, str. 27-29.

⁴ Od 2004. godine, kad je uspostavljen Odjel za ratne zločine Suda BiH, završena su ukupno 123 takva predmeta, a 134 izvršio su osuđeni za zločine seksualnog nasilja. Najveći broj predmeta završen je 2015. i 2016. godine, kad ih je okončano 20, odnosno 19. Premda su ukupno ohrabrujuće, te brojke još uvijek predstavljaju manje od 1% od ukupnog procijenjenog broja od 20.000 žrtava ratnog zločina seksualnog nasilja i tek djelić potencijalnog broja predmeta. U vrijeme rada na ovom dokumentu, skoro 260 predmeta ratnog zločina čeka pred različitim sudovima u BiH, a 900 predmeta je još uvijek u predistražnoj fazi. Tom brzinom će trebati možda i decenije da se raščisti postojeći zaostatak. Za sveobuhvatniju studiju o napretku u procesuiranju tih predmeta vidjeti: Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) Misija u BiH, *Ka pravdi za žrtve ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini: Napredak pred sudovima u BiH između 2014. i 2016.*, juni 2017. (u daljem tekstu: OSCE, *Ka pravdi za žrtve*).

postupaka, te kroz neadekvatnu pravnu pomoć koja se pruža preživjelima pri traženju odštete putem suda. I konačno, malobrojne pozitivne mjere vezane za pružanje posebne pomoći i podrške žrtvama i dalje su fragmentirane i značajno se razlikuju od jedne do druge jurisdikcije, čime se dodatno stvara osjećaj pravne nesigurnosti. Trenutna situacija, u kojoj se prava žrtava ratne torture, uključujući žrtve ratnog seksualnog nasilja, uređuju na nivou entiteta i Distrikta Brčko⁵ je sama po sebi diskriminatorna, jer status civilnih žrtava rata i njihov pristup socijalnim davanjima i podršci zavisi od mjesta stanovanja, umjesto da je univerzalno garantiran od strane države.

Amnesty International sa zabrinutošću primjećuje da složena i nefunkcionalna ustavna struktura, kao i uporna nesposobnost ili nespремnost vlasti da se usaglase, čak i unutar svojih zasebnih jurisdikcija, o pitanju usvajanja ključnih mjera koje bi bile u skladu s međunarodnim obavezama BiH, i dalje onemogućava preživjelima da, 22 godine nakon sukoba, ostvare svoja prava. Međutim, kako se vidi iz preporuka, postoje konkretne mjere koje vlasti mogu poduzeti da značajno unaprijede situaciju u kojoj se nalaze osobe koje su preživjele ratno seksualno nasilje, a koje bi omogućile da se BiH približi ispunjenju svojih međunarodnopravnih obaveza.

⁵ Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (Dejtonski mirovni sporazum) iz 1995, koji je okončao troipogodišnji sukob i Bosni i Hercegovini dao jedan od najsloženijih sistema raspodjele vlasti. Dejtonski mirovni sporazum uspostavio je novu ustavnu strukturu i BiH podijelio u poluautonomne entitete: Federaciju BiH (FBiH), u kojoj stanovništvo uglavnom čine bosanski Muslimani (Bošnjaci) i Hrvati, i Republiku Srpsku (RS) s većinskim srpskim stanovništvom. Distrikt Brčko, u sjevernoj BiH, dobio je poseban status. Zasebnim mirovnim sporazumom je FBiH dalje decentralizirana u deset kantona.

2. ISTRAGA I PROCESUIRANJE RATNIH ZLOČINA: ČLANOVI 1, 4, 12 I 13 (PITANJA 2. I 22. (B) NA LISTI)

2.1. PROCESUIRANJE RATNIH ZLOČINA PO STAROM KRIVIČNOM ZAKONU

Amnesty International pozdravlja usvajanje izmjena Krivičnog zakona BiH tako da se uključuje definicija zločina seksualnog nasilja kao oblika izvršenja krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva i zločina protiv čovječnosti, što je u skladu s međunarodnim krivičnopravnim standardima i praksom međunarodnih sudova i tribunala,⁶ te s ranijim preporukama Komiteta.⁷ Izmjenama je brisan uslov prisile, tj. obaveza dokazivanja da je zločin izvršen primjenom sile ili prijetnjom silom, čime se ograničavaju sredstva kojima se seksualni čin bez pristanka svodi na okolnosti koje podrazumijevaju direktnu upotrebu sile ili prijetnju silom.⁸ Umjesto toga, izmijenjeni i dopunjeni tekst se oslanja na koncept gdje se, s obzirom na okolnosti, pretpostavlja postojanje prisile, što je obrazloženo praksom Međunarodnog krivičnog suda (ICC), Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Međunarodnog krivičnog tribunala za Ruandu (ICTR). Ovo je bila bitna izmjena, jer je uključivanje uslova prisile ograničavalo sredstva kojima je

⁶ Izmjene su ovaj dio Krivičnog zakona BiH uskladile s članom 7 Statuta Međunarodnog krivičnog suda (ICC) i s praksom Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (ICTY).

⁷ Vidjeti: UN Komitet protiv torture, Završne opservacije o zbirnom 2. – 5. Izvještaju Bosne i Hercegovine, stav 9, CAT/C/BIH/CO/2-5, 20, januar 2011.

⁸ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH od 19. 5. 2015, Službeni glasnik BiH 40/15. Vidjeti članove 9 i 10 o relevantnim izmjenama članova 172 (zločini protiv čovječnosti) i 173 (zločini protiv civilnog stanovništva) u pogledu definicije osnovnog djela seksualnog nasilja.

seksualni čin mogao biti proglašen nedobrovoljnim i do skora je značajno negativno uticao na postupke u slučajevima seksualnog nasilja.

Međutim, ono što brine Amnesty International je činjenica da sudovi u entitetima, Sud Distrikta Brčko, a sve više i Sud BiH, i dalje primjenjuju Krivični zakon bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (Krivični zakon SFRJ) u slučajevima koji se tiču zločina počinjenih tokom rata. Za razliku od generalno progresivnijeg Krivičnog zakona BiH, Krivični zakon SFRJ ima ozbiljne nedostatke kada se primjenjuje na zločine propisane međunarodnim pravom. Najznačajnije je da ne kriminalizira zločin protiv čovječnosti i ne propisuje komandnu odgovornost kao oblik krivične odgovornosti, što nije u skladu sa međunarodnim standardima. Iako je silovanje propisano kao ratni zločin, čitav spektar zločina seksualnog nasilja koje poznaje međunarodno pravo, uključujući seksualno ropstvo i prisilnu trudnoću, nije propisan Krivičnim zakonom SFRJ.⁹ To ima ozbiljne posljedice po presude u predmetima silovanja i drugih ratnih zločina seksualnog nasilja, jer su mnogi od tih zločina izvršeni u kontekstu obimnih napada na civilno stanovništvo, te bi, shodno tome, mogli biti klasificirani kao zločin protiv čovječnosti. Ovi nedostaci u Krivičnom zakonu SFRJ ga čine neadekvatnim normativnim okvirom za procesuiranje seksualnog nasilja počinjenog u ratu.¹⁰

Međutim, uprkos ovim nedostacima, Krivični zakon SFRJ se i dalje primjenjuje pred sudovima u entitetima i Brčko distriktu, a u zadnjih nekoliko godina sve više i pred Sudom BiH.¹¹ Ovakva praksa je postala dodatno zabrinjavajuća nakon presude Evropskog suda za ljudska prava iz 2013. godine u predmetu *Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine*.¹² Evropski sud je donio presudu kojom je utvrdio da primjena odredaba o kažnjavanju Krivičnog zakona BiH u predmetu *Maktouf i Damjanović* predstavlja povredu člana 7. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, koji propisuje zabranu retroaktivne primjene krivičnog zakona ako se primjenjuje na štetu optuženog. U presudi se navodi da je sud u BiH trebao primijeniti odredbe o kažnjavanju iz blažeg Krivičnog zakona SFRJ¹³ kada je izricao sankciju optuženim za ratni zločin, kojima su izrečene kazne koje su se kretale u granici blažih kazni predviđenih Krivičnim zakonom BiH.¹⁴

Iako se presuda Evropskog suda za ljudska prava nije oglasila o tome da li su odredbe o kažnjavanju Krivičnog zakona BiH, posebno one koje se odnose na raspon težih kazni, tj. onih od 15 ili više godina, generalno u skladu sa članom 7, sudovi u BiH su tumačili da u predmetima ratnog zločina i genocida imaju obavezu da primjenjuju Krivični zakon SFRJ, kao blaži zakon.¹⁵ Suđenja u predmetima zločina protiv čovječnosti, uključujući i neke predmete seksualnog nasilja počinjenog u ratu, nastavljena su primjenom Krivičnog zakona BiH, a način na koji je Ustavni sud BiH protumačio presudu Evropskog suda za ljudska prava je uticao na suđenje i sankcionisanje u svim drugim predmetima genocida i ratnih zločina pred Sudom BiH. U najmanje 23 predmeta ovo je dovelo do ponavljanja postupka u pravosnažno okončanim predmetima i izricanje ublaženih kazni počiniteljima zločina seksualnog nasilja.¹⁶

Pored uticaja na praksu kažnjavanja,¹⁷ u nekoliko predmeta, sudovi su takođe protumačili da presuda Evropskog suda za ljudska prava zahtijeva da se izvrši drugačija kvalifikacija radnji radi primjene Krivičnog

⁹ Po odredbama o ratnom zločinu iz Krivičnog zakona SFRJ iz 1976, seksualno nasilje se može procesuirati kao torturu, nečovječno postupanje ili izazivanje teške patnje ili ozbiljne povrede fizičkog integriteta ili zdravlja. Vidjeti glavu XVI KZ SFRJ, pod naslovim „Krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava”. Isto tako, vidjeti OSCE, „Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u sukobu u Bosni i Hercegovini: napredak i izazovi, Analiza krivičnih postupaka pred sudovima u FBiH, RS i Distriktu Brčko u periodu 2004-2014.”, Sarajevo, juni 2015. U aprilu 2015, UN Komitet za ljudska prava iskazao je zabrinutost zbog prakse sudova u BiH da zločine izvršene tokom sukoba procesuiraju po Krivičnom zakonu SFRJ, te dao uputstvo BiH da „osigura da pravosudne vlasti u entitetima nastoje da usklade jurisprudenciju vezanu za zločine izvršene tokom sukoba, te da zakon primjenjuju na način koji je u skladu s važećim standardima međunarodnog prava”. Vidjeti UN Komitet za ljudska prava, *Završne opservacije o trećem periodičnom izvještaju BiH*, stavovi 15-16, CCPR/C/BiH/CO/3, april 2017.

¹⁰ Amnesty International, *Podnesak UN Komitetu za ljudska prava*, mart 2017. (Index: EUR 63/5554/2017). Vidjeti i „Čija pravda?”, str. 30.

¹¹ Premda je, slijedeći presudu Evropskog suda za ljudska prava, Sud BiH odlučio da KZ SFRJ primjenjuje na sve predmete genocida i ratnog zločina, u nekim predmetima zločina protiv čovječnosti – koji nisu pokriveni Krivičnim zakonom SFRJ – i dalje se sudi po Krivičnom zakonu BiH.

¹² *Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine* (2312/08 i 34179/08), Veliko vijeće, Evropski sud za ljudska prava (2013).

¹³ Član 142 Krivičnog zakona SFRJ definiše silovanje samo kao zločin protiv civilnog stanovništva i predviđa minimalnu zatvorsku kaznu od pet godina. Za poređenje, član 173 Krivičnog zakona BiH za isti zločin predviđa minimalnu kaznu od deset godina zatvora.

¹⁴ Princip neretroaktivnosti po članu 7 Evropske konvencije o ljudskim pravima zabranjuje retroaktivnu primjenu krivičnog zakona tamo gdje je to na štetu optuženika. Za detaljniju diskusiju o efektima presude u predmetu *Maktouf i Damjanović protiv BiH* na druge postupke, vidjeti: Misija OSCE-a u BiH, *Borba protiv nekažnjivosti za ratno seksualno nasilje u BiH (Entitetski sudovi, 2004-2014)*, juni 2015, str. 17-18.

¹⁵ Vidjeti OSCE, *Ka pravdi za žrtve*, str. 13 i Korner, Joanna, *Procesuiranje ratnih zločina na državnom nivou u BiH*, juni 2016, str.29, dostupno na: <http://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/247436>.

¹⁶ Vidjeti: Misija OSCE-a u BiH, *Ka pravdi za žrtve*, str. 13-14. Vidjeti i: Asocijacija NVO-a, *Dodatni izvještaj o implementaciji preporuka UN-ovog Komiteta za ukidanje diskriminacije žena u BiH*, juli 2015, stav 13.

¹⁷ Komitet Ujedinjenih nacija za prisilne nestanke je 2016. godine iskazao zabrinutost time što Ustavni sud BiH poništava presude na osnovu presude Evropskog suda za ljudska prava, bez poduzimanja ocjene konkretnih okolnosti svakog zasebnog predmeta. Komitet je 2016. godine kazao da je „ozbiljno zabrinut što je ponovno otvaranje predmeta ratnog zločina i genocida dovelo do drastičnog smanjenja izrečenih kazni, uključujući i kazne za izvršioce prisilnih nestanaka, te što se osuđeni zločinci puštaju na slobodu do novog suđenja, što rezultira strahom, nesigurnošću i reviktimizacijom određenih pojedinaca, te nedostatkom povjerenja u pravosudni sistem”. Vidjeti: UN Komitet za prisilne nestanke, *Zaključne opservacije o izvještaju koji je BiH podnijela po osnovu člana 29, stav 1 Konvencije*, oktobar 2016, stav 4.

zakona SFRJ.¹⁸ Amnesty International smatra da se presuda Evropskog suda odnosi samo na praksu kažnjavanja i ne sprečava sudove u BiH da koriste kvalifikaciju iz Krivičnog zakona BiH. Član 7. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i član 15. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima omogućava suđenje i kažnjavanje svake osobe za svako djelo koje je u vrijeme izvršenja bilo krivično djelo propisano međunarodnim pravom, čak i ako odgovarajuće domaće zakonodavstvo nije postojalo u vrijeme izvršenja tog djela.¹⁹ Stav sudova u BiH da se uglavnom treba primjeniti krivični zakon koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja djela, je doveo do toga da neki zločini propisani međunarodnim pravom, uključujući zločin seksualnog nasilja, nisu adekvatno kvalifikovani i suđeni.

Amnesty International poziva vlasti u BiH da:

- osiguraju da se pravna kvalifikacija zločina izvršenih po međunarodnom pravu vrši po Krivičnom zakonu BiH, jer taj Zakon potpunije kriminalizira djela koja su po međunarodnom pravu već bila kriminalizirana u vrijeme počinjenja tog djela (1992-1995).

¹⁸ OSCE, *Ka pravdi za žrtve*, str. 13. Za primjere konkretnih predmeta, vidjeti *Ibro Macić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 17. 4. 2015, stavovi 41-48; *Josip Tolić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 20. 3. 2015, stav 78; *Zaim Laličić*, Sud BiH, prvostepena presuda, 25. 5. 2015, stavovi 36-43; *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, prvostepena presuda, 24. 6. 2015, stavovi 57-60.

¹⁹ Član 7(1) Evropske konvencije o ljudskim pravima, član 15 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Prema članu 7 (1) Evropske konvencije o ljudskim pravima:

„1. Niko se neće smatrati krivim za krivično djelo izvršeno činjenjem ili nečinjenjem koje nije predstavljalo krivično djelo po domaćem ili međunarodnom pravu u vrijeme kad je izvršeno. Isto tako, ne može se se izreći strožija kazna od one koja je bila na snazi u vrijeme kad je krivično djelo izvršeno.“ Član 7(1) Evropske konvencije pokriva dva pravna principa: *nullum crimen sine lege* (nema zločina bez zakona) i *nulla poena sine lege* (nema kazne bez zakona), oba vezana za pitanje zakonitosti. Prvi princip postavlja pitanje da li se postupanje smatralo kriminalnim u vrijeme kad je izvršeno, a drugo da li je kazna izrečena u odnosu na to djelo zakonita. Predmet *Maktouf i Damjanović protiv BiH* ticao se principa *nulla poena sine lege* (izricanje kazne). Nije se odnosio na pitanje da li je samo postupanje bilo kriminalno ni da li KZ BiH iz 2003. treba primjenjivati na procesuiranje zločina po međunarodnom pravu. Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (vidjeti: *Streletz, Kessler i Krenz protiv Njemačke*, br. 34044/96, 35532/97 i 44801/98, 22. 3. 2001. [Veliko vijeće], i *Kolk i Kislyiy protiv Estonije*, br. 23052/04 i 24018/04, 17. 1. 2006) jasna je i konzistentna u pogledu činjenice da primjena domaćeg krivičnog zakonodavstva koje je stupilo na snagu nakon izvršenja zločina po međunarodnom pravu ne predstavlja kršenje člana 7(1) pod uslovom da je postupanje već bilo kriminalno po međunarodnom pravu u vrijeme kad se desilo. Vidjeti: Interlokutorna odluka o važećem zakonu: terorizam, zavjera, ubistvo, izvršenje, kumulativne tačke koje se stavljaju na teret. Predmet STL-11-01/I, usvojena 16. 2. 2011, Specijalni tribunal za Liban, stavovi 132-133.

3. NEPOSTOJANJE ADEKVATNE REPARACIJE: ČL. 14 (PITANJA 25. I 26. NA LISTI PITANJA)

3.1. PRAVNI I STRATEŠKI OKVIR

Uprkos ranijim pokušajima, organi vlasti nisu uspjeli usvojiti ključne političke odluke i zakone koji bi uspostavili sistem rješavanja prava ovih grupa na način koji je usklađen sa međunarodnim standardima i praksom. U 2012. i 2013. godini, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Ministarstvo pravde BiH, uz pomoć međunarodne zajednice, pokrenuli su opsežan državni program unapređivanja statusa civilnih žrtava rata. Program se sastojao od Nacrta državne strategije za tranzicijsku pravdu, Programa za žrtve seksualnog nasilja počinjenog u ratu i Nacrta zakona o zaštiti žrtava torture BiH. Ovi dokumenti su osmišljeni kao osnova okvira za vansudsko postizanje pravde, uključujući održivu platformu da se utvrde činjenice, pruži naknada žrtvama, zaštiti kolektivno pamćenje i vrati povjerenje u institucije vlasti. Nacrt zakona o zaštiti žrtava torture²⁰ je imao za cilj da omogući osobama koje su podvrgnute mučenju i zlostavljanju u ratu da traže i dobiju posebni status i uživaju poseban paket prava. Ova tri dokumenta predstavljaju najkonkretniji i najsmisleniji pokušaj organa vlasti u BiH da prepoznaju patnje žrtava i da im pruže podršku u ponovnoj izgradnji života.²¹

²⁰ Iako Konvencija o zabrani torture i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CAT) u svojoj definiciji torture u članu 1 ne spominje eksplicitno silovanje i seksualno nasilje, silovanje se priznaje kao oblik torture u većem broju presuda međunarodnih sudova. U svjetlu česte pojave silovanja i seksualnog nasilja tokom rata u bivšoj Jugoslaviji i Ruandi, i Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Međunarodni krivični tribunal za Ruandu (ICTR) u svojim odlukama utvrđuju da seksualno nasilje može predstavljati torturu, progon, porobljavanje i nečovječna djela kao zločine protiv čovječnosti. Nadalje, u predmetu *Aydin protiv Turske* (57/1996/676/866), 2006, Evropski sud za ljudska prava je u odluci naveo da silovanje može predstavljati torturu po članu 3 Konvencije o ljudskim pravima. I na kraju, UN Komitet protiv torture objavio je dvije odluke koje uključuju izjave da silovanje može predstavljati torturu po članu 1 Konvencije o zabrani torture, uključujući odluku u predmetima *C.T. i K.M protiv Švedske* (279/2005), CAT/C/37/D/279/2005 (2007), i *V.L. protiv Švicarske* (262/2005), CAT/C/37/D/262/2005 (2007).

²¹ U svojim Zaključnim opservacijama o kombiniranom 2. – 5. Periodičnom izvještaju BiH iz 2011, UN Komitet protiv torture preporučio je da vlasti u BiH „bez odlaganja usvoje nacrt zakona o pravima žrtava rata i civilnim žrtvama rata i strategiju za tranzicijsku pravdu, da bi se u potpunosti zaštitila prava žrtava, što uključuje i odredbe o kompenzaciji i što potpunijoj rehabilitaciji, s ciljem ostvarivanja fizičkog i psihološkog oporavka i njihove socijalne integracije.“ Vidjeti: UN Komitet protiv torture, Zaključne opservacije o kombiniranom 2. – 5. periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine, stav 18, CAT/C/BIH/CO/2-5, 20, januar 2011. Slične preporuke je 2013. godine usvojio i UN Komitet za ukidanje diskriminacije žena (CEDAW). Vidjeti: UN CEDAW, Zaključne opservacije o kombiniranom 4. i 5. periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine, stav 10, CEDAW/C/BIH/CO/4-5, 30. 7. 2013.

Međutim, ovaj program nikada nije dobio dovoljno političke podrške za usvajanje na državnom nivou i doživio je neuspjeh prije ulaska u formalnu proceduru usvajanja. U nedostatku formalnog sistema za reparaciju koji je trebao biti kreiran gorenavedenim okvirom, žrtve se danas moraju osloniti na postojeći složeni sistem socijalne pomoći, kao i na pojedinačne postupke, pred krivičnim i građanskim sudovima, radi ostvarivanja neke vrste odštete, kako je to detaljno opisano u posljednjem izvještaju Amnesty Internationala.²²

3.1.1 NACRT ZAKONA O PRAVIMA ŽRTAVA TORTURE U BIH

Nacrt Zakona o pravima žrtava torture u BiH nije usvojen do vremena pripreme ovog podneska. Tri ranija pokušaja da se donese zakon o zaštiti žrtava torture na državnom nivou su bila neuspješna zbog nepostojanja potrebne političke podrške. Osim dugogodišnje političke blokade koja utiče na sve inicijative na državnom nivou, predstavnici RS-a ne učestvuju u najnovijim pokušajima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH da izradi nacrt na državnom nivou kroz inter-resornu radnu grupu.²³ Bez entitetskih predstavnika u ovoj radnoj grupi nije realno za očekivati da će ovaj novi pokušaj usvajanja nacrtu zakona i njegove primjene dobiti potrebu političku podršku.

Vlada Republike Srpske je u novembru 2016. godine predstavila svoj prednacrt Zakona o žrtvama ratne torture. Iako se prednacrtom zakona namjerava riješiti status i osigurati socijalna pomoć žrtvama, neka od predloženih rješenja isuviše su restriktivna ili nejasna i ne obuhvataju veliki broj žrtava i njihovih porodica. Kao i Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata u RS-u koji je trenutno na snazi, prednacrt zakona o zaštiti žrtava ratne torture uključuje striktno rokove za podnošenje zahtjeva za priznavanje statusa žrtve što će automatski isključiti većinu žrtava. Osim toga, zakon propisuje da oni koji su pripadali neprijateljskim vojnim snagama ili su pomagali neprijatelju ne mogu ostvariti prava na nakandu i druge beneficije.²⁴ S obzirom na složenu prirodu sukoba 1992-1995. te na to da je teško sa preciznošću utvrditi status i lojalnosti žrtava i njihovih porodica, ova odredba se može tumačiti tako da isključi veliki broj žrtava koje nisu srpske nacionalnosti i potencijalno je diskriminatorna.²⁵

Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS je razmatralo i u prednacrt unijelo brojne komentare koje su podnijele organizacije civilnog društva i UN-ove agencije, te je ažurirana, premda još uvijek nezvanična verzija prednacrtu znatno unapređenija.²⁶ Međutim, niz prijedloga koji su još uvijek dio teksta, uključujući odredbe kojima se osobama koje se generalno povezuju s „neprijateljskim snagama” zabranjuje sticanje prava civilnih žrtava rata, i dalje su u suprotnosti s međunarodnim pravom i potencijano diskriminatorne prema osobama druge etničke pripadnosti, te ih treba ukloniti. Kad bude završen i usaglašen na nivou vladinih institucija, ovaj prednacrt zakona trebao je biti podnesen u skupštinsku proceduru i usvojen u trećem kvartalu 2017. godine.²⁷ U vrijeme izrade ovog dokumenta nije bilo jasno da li će Vlada Republike Srpske biti u stanju da ispoštuje svoj interni rok za usvajanje.

Okvirni zakon o žrtvama torture na nivou BiH je neizvršena obaveza BiH u skladu sa UN-ovom Konvencijom protiv torture, a svrha mu je da svim žrtvama torture i civilnim žrtvama rata osigura jednak status i pristup pravima i zaštiti bez obzira na to gdje žive u BiH. Premda Amnesty International smatra da bi okvirni zakon koji bi garantirao prava preživjelim i njihovim porodicama na nivou države bio optimalan način da se osigura jednak pristup pravima za žrtve koje žive u svim dijelovima države, usvajanje zakona u Republici Srpskoj koji je usklađen s međunarodnim standardima bi, u međuvremenu, značajno unaprijedio status žrtava koje žive u tom entitetu, a koje trenutno nemaju ta prava.

3.1.2 DRŽAVNA STRATEGIJA ZA TRANZICIJSKU PRAVDU

BiH nije usvojila nacrt državne Strategije za tranzicijsku pravdu, koju je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH izradilo u periodu 2011/2012. Nacrt Strategije trebao je da pruži sveobuhvatnu platformu za utvrđivanje istine i pravde i da osigura efikasan institucionalni pristup obeštećenju i drugim oblicima podrške civilnim žrtvama rata, uključujući žrtve seksualnog nasilja, bez obzira na mjesto stanovanja. Tekst Strategije nije dobio podršku za usvajanje 2012. godine, nakon što su vlasti Republike Srpske izrazile

²² Amnesty International, *Treba nam podrška, ne sažaljenje: Posljednja šansa za pravdu za bosanskohercegovačke žrtve ratnog silovanja*.

²³ Razgovori s Ministarstvom pravde BiH, Sarajevo, novembar 2016. i septembar 2017.

²⁴ Član 6 prednacrtu Zakona o zaštiti žrtava ratne torture u RS, novembar 2016.

²⁵ Lokalna organizacija koja pruža pravnu pomoć, *Vaša prava*, ovu odredbu smatra diskriminatornom na osnovu etničke pripadnosti.

Vidjeti: *Vaša Prava, Analiza zakonodavstva u Bosni i Hercegovini iz ugla antidiskriminacijskih odredbi*, Sarajevo, 2007.

²⁶ Amnesty International je ažuriranu verziju dobio od Ministarstva za rad i boračko-invalidsku zaštitu RS.

²⁷ Razgovor s Ministarstvom za rad i boračko-invalidsku zaštitu RS, 29. 3. i 13. 9. 2017, Banja Luka.

rezerve u pogledu nekih segmenata dokumenta.²⁸ Iako su Ministarstvo pravde BiH i Delegacija Evropske unije u BiH nedavno iskazali namjeru da ovaj proces ožive, u vrijeme pripreme ovog podneska nije bilo naznaka da postoji politička riješenost potrebna da se usvoji taj strateški dokument.²⁹

3.1.3 PROGRAM ZA ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U RATU

Vlasti BiH nisu usvojile Program za žrtve seksualnog nasilja u ratu. Cilj tog programa, koji su 2011. godine zajednički pokrenuli Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i UN-ov Populacijski fond (UNPFA), bio je da se osigura inkluzivan i sistematičan pristup kako bi se unaprijedio kvalitet života žrtava. Program se sastojao od četiri ključna elementa i to: (i) usaglašavanje pravnog okvira sa međunarodnim standardima, (ii) pristup besplatnoj pravnoj pomoći i adekvatne mjere zaštite za žrtve svjedoke na suđenjima za ratne zločine, (iii) jačanje kapaciteta pružaoca usluga i (iv) izgradnja partnerskog odnosa između vladinog i nevladinog sektora.³⁰ Uz predložena rješenja za unapređenje ekonomske i socijalne situacije u kojoj se nalaze preživjeli, te za smanjenje stigmatizacije s kojom se u društvu suočavaju, Program je definirao i osnov za ostvarivanje prava preživjelih na socijalnu pomoć i zdravstvenu zaštitu na lokalnom nivou, te predviđao konkretne mjere za njihovo ekonomsko osnaživanje.

Programski dokument završen je 2012. godine i poslan entitetima na davanje mišljenja. Međutim, pošto iz Republike Srpske nije dobilo pozitivno mišljenje o sadržaju, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice nije tekst podnijelo Vijeću ministara BiH na usvajanje.³¹ UN agencije u BiH implementiraju nekoliko segmenata tog programa, uključujući one koji se odnose na podršku svjedocima, psihosocijalnu pomoć i osnaživanje, ali Amnesty International sa zabrinutošću primjećuje odsustvo konkretnih nastojanja vlasti BiH da osiguraju potrebnu političku podršku i resurse da u budućnosti preuzmu ove programe.

3.2. KOMPENZACIJA

3.2.1 ADMINISTRATIVNA KOMPENZACIJA

BiH nema sveobuhvatni državni okvir zasnovan na pravima, koji bi civilnim žrtvama rata osigurao obeštećenje, te žrtve ratnog seksualnog nasilja, da bi ostvarile pristup pravima, moraju koristiti zasebne, često bitno različite zakone na nivou entiteta i Distrikta Brčko. U nedostatku sveobuhvatne šeme administrativne reparacije, jedini način da se dođe do nekog oblika administrativne kompenzacije³² za štetu izazvanu seksualnim nasiljem je da se dobije status civilne žrtve rata u entitetu boravišta ili u Distriktu Brčko. Međutim, u mnogim dijelovima zemlje, naročito u Republici Srpskoj, žrtve još uvijek ne mogu ostvariti pravo na reparaciju. Uz suočavanje s brojnim zakonskim barijerama pristupu socijalnim davanjima dostupnim za civilne žrtve rata i demobilisane broce, žrtve ratnog seksualnog nasilja koje žive u različitim dijelovima BiH imaju pravo na neujednačene pakete socijalne zaštite, a u nekim slučajevima, kao što je to u Republici Srpskoj, potpuno su isključene iz sistema.³³

Postojeći Zakon o civilnim žrtvama rata u Republici Srpskoj ne priznaje žrtve ratnog seksualnog nasilja kao zasebnu kategoriju civilnih žrtava rata.³⁴ Zakon je propisao decembar 2007. godine kao posljednji rok za podnošenje prijave, što je rezultiralo time da brojne žrtve nisu uspjele dobiti status i pravo na mjesečnu penziju i druge pogodnosti dostupne civilnim žrtvama rata, kao što su besplatna zdravstvena zaštita, rehabilitacija i psihološka podrška. Osim toga, kako bi ostvarila pravo na status i odgovarajuću socijalnu

²⁸ UN Komitet protiv torture, Izvještaj države potpisnice Komitetu protiv torture u vezi sa šestim periodičnim izvještajem, stav 214, CAT/C/BiH/6, 17. 5. 2016.

²⁹ Razgovori s Ministarstvom pravde BiH, ograničavajućim civilnog društva i međunarodnim organizacijama, obavljani tokom istraživačkih misija, Sarajevo, septembar i novembar 2016. i juni i septembar 2017.

³⁰ UN Populacijski fond, Bosna i Hercegovina, *Borba protiv seksualnog nasilja u sukobu*, 2012, dostupno na <http://ba.unfpa.org/publications/combating-sexual-violence-conflict>.

³¹ UN Komitet za ljudska prava, TRIAL i Asocijacija organizacija civilnog društva: *Informacija za usvajanje Liste pitanja Komiteta za ljudska prava u pogledu Bosne i Hercegovine*, pasus 64, CCPR/C/BiH/3, juli 2015.

³² Davanja dostupna žrtvama ratnog seksualnog nasilja su hibrid mjera reparacije i socijalnih davanja / invalidnina, a ne mjera koja je, kao vanredni lijek, vezana isključivo za kršenje prava.

³³ Takav zaključak je Amnesty International potvrdio tokom svojih istraživačkih misija u BiH u novembru 2014, maju 2015, julu i novembru 2016, s ciljem prikupljanja ažuriranih informacija o statusu žrtava ratnog seksualnog nasilja i njihovom pristupu reparacijama i uslugama. Amnesty International obavio je intervjue s udruženjima žrtava, međunarodnim organizacijama i drugim akterima.

Isto tako, vidjeti: Medica Zenica, „Priručnik o socioekonomskim pravima preživjelih žrtava silovanja i seksualnog nasilja”, Zenica, 2014, dostupno na: <http://medicazenica.org/download/Medica%20Zenica%20-%20Prirucnik%20o%20socioekonomskim%20pravima%20prezivjelih.pdf>

³⁴ Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata RS, Službeni list Republike Srpske br. 25/93, 32/94, 37/07, 60/07.

pomoć u Republici Srpskoj, osoba mora dokazati najmanje 60% tjelesnog invaliditeta. Ovakav uslov isključuje preostale žrtve ratnog silovanja, koje često nisu u stanju da daju medicinski dokaz fizičkog oštećenja jer uglavnom pate od dijagnoza koje po svojoj prirodi nisu fizičke. Amnesty International pozdravlja trenutne napore Republike Srpske da usvoji zakon o zaštiti žrtava ratne torture i poziva vlasti da osiguraju da novi zakon pruži sveobuhvatnu i adekvatnu zaštitu svim žrtvama ratnog seksualnog nasilja, te da ne uključuje kriterije koji bi ograničili pristup ili spriječili žrtve da dobiju status civilnih žrtava rata i pripadajuće beneficije.

S druge strane, Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodica s djecom u Federaciji BiH pruža bolju zaštitu žrtvama seksualnog nasilja.³⁵ Preživjele priznaje kao zasebnu kategoriju i od njih traži samo dokaz da su tokom rata doživjeli seksualno nasilje, ali ne i dokaz fizičkog oštećenja. Izmjene zakona usvojene 2016. godine uvele su Nezavisnu stručnu komisiju s mandatom izdavanja uvjerenja preživjelima. Komisija je počela raditi u punom kapacitetu u martu 2017. godine i već je obradila skoro 30 zahtjeva.³⁶ Komisija uključuje eksperte i stručna lica koja su odobrila udruženja žrtava i članstvo predstavlja rijedak pozitivan primjer inkluzivnog i konsultativnog procesa s civilnim društvom i žrtvama.³⁷

Izmjene Odluke o zaštiti civilnih žrtava rata u Distriktu Brčko iz 2015. godine uvele su progresivne uslove kojima se žrtvama ratnog seksualnog nasilja omogućava da se prijave i dobiju status civilne žrtve rata.³⁸ Za razliku od ranije verzije, koja je bila na snazi do 2015. godine, izmijenjena Odluka priznaje psihološko oštećenje kao osnov za status, ali traži potvrdu da je žrtva doživjela seksualno nasilje i medicinski dokaz trajne psihološke štete, koju mora izdati Nezavisna stručna komisija za ocjenu statusa žrtava.³⁹ Iako teoretski postoji manje prepreka za dobijanje statusa civilne žrtve rata i vezanih davanja, žrtve ratnog seksualnog nasilja koje žive u Distriktu Brčko u praksi nisu u stanju da dobiju status civilne žrtve rata i pripadajuća davanja. Od usvajanja Odluke, vlasti u Distriktu Brčko nisu uspjele formirati Nezavisnu komisiju, čime su praktično blokirale pristup novim prijavama.

Izuzetno neujednačeno zakonodavstvo koje uređuje status osoba koje su preživjele ratno seksualno nasilje i restriktivni rokovi i kriteriji, što je trenutno slučaj u Republici Srpskoj, kao i pretjerani zahtjevi za podnošenjem dokumentacije, znače da je samo mali dio od procijenjenih 20.000 žrtava uspio da dobije status civilne žrtve rata: tek nešto više od 800 u Federaciji BiH i 24 u Distriktu Brčko. Vlasti u Republici Srpskoj ne vode zasebne podatke o različitim kategorijama civilnih žrtava rata i nejasno je koliko je žrtava ratnog seksualnog nasilja uopšte bilo u stanju dobiti poseban status i pripadajuća davanja.⁴⁰

3.2.2 KOMPENZACIJA U KRIVIČNIM POSTUPCIMA

Amnesty International pozdravlja nedavne odluke sudova u BiH da počnu i u krivičnim postupcima dodjeljivati novčanu kompenzaciju žrtvama ratnog seksualnog nasilja.⁴¹ Do danas su sudovi u BiH donijeli odluke u osam predmeta, uključujući četiri drugostepene, kojima se nalaže osuđenim izvršiocima da žrtvama ratnog seksualnog nasilja isplate kompenzaciju.⁴² Iako se ovim promijenila praksa⁴³ kojom su se žrtve automatski upućivale da kompenzaciju traže kroz zaseban parnični postupak na nivou entiteta i distrikta, čime su se izlagale dodatnim sudskim taksama i nižim standardima zaštite svjedoka, niti jedna sudska odluka nije izvršena, niti kompenzacija isplaćena žrtvama. Izvršioци često nemaju sredstava, čime je sudovima onemogućeno da izvrše takve odluke.⁴⁴ BiH nema fond za kompenzaciju žrtvama, niti neki alternativni mehanizam kojim bi se žrtvama krivičnih djela osigurala kompenzacija u slučaju da osuđeni

³⁵ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom FBiH, Službeni list FBiH br. 36/99, 54/04, 39/06, 10/16.

³⁶ Razgovori s Ministarstvom rada i socijalne politike FBiH, 10. 11. 2016, 4. 4. i 12. 9. 2017, Sarajevo.

³⁷ Istraživanja i razgovori Amnesty International s civilnim društvom i preživjelima obavljena su u periodu mart - septembar 2017.

³⁸ Prvobitna Odluka priznavala je status žrtava seksualnog nasilja samo ako su mogle dokazati da je u njihovom predmetu izvršilac pronađen i osuđen, uz dokaz o fizičkoj šteti, što je kombinacija koja je u praksi isključivala veliku većinu žrtava. Vidjeti: Odluka o zaštiti civilnih žrtava rata Distrikta Brčko, Službeni glasnik Distrikta Brčko, 33/2012 i 15/2015.

³⁹ Član 2 Odluke o zaštiti civilnih žrtava rata Distrikta Brčko.

⁴⁰ Razgovor s Ministarstvom rada i socijalne politike FBiH, novembar 2016, i Ministarstvom rada i boračko-invalidske zaštite RS, 2015.

⁴¹ Dvije sudske odluke su potvrđene u drugom stepenu. Vidjeti *BiH protiv Bosiljka Markovića*, predmet br. S1 1 K 012024 15 KRZ, 29. 2. 2016, i *BiH protiv Slavka Savića*, predmet br. S1 1 K 017213 15 KRZ, 24. 11. 2015.

⁴² Elektronska prepiska, TRIAL Int., juni 2017. Primjeri slučajeva potvrde u drugom stepenu su: *BiH protiv Bosiljka Markovića*, predmet br. S1 1 K 012024 15 KRZ, 29. 2. 2016, i *BiH protiv Slavka Savića*, predmet br. S1 1 K 017213 15 KRZ, 24. 11. 2015.

⁴³ Vidjeti: Trial, *Ostvarivanje zahtjeva za naknadu štete civilnih žrtava rata u okviru krivičnih postupaka u Bosni i Hercegovini: stanje, problemi i perspektive*, 2015, dostupno na: http://trial.ba/wp-content/uploads/2015/10/ENG_Ostvarivanje-zah-tjeva-za-naknadu-%C5%A1tete-%C5%BErtava-ratnih-zlo%C4%8Dina-u-okviru-krivi%C4%8Dnih-postupaka-u-Bosni-i-Hercegovini-%E2%80%93-stanje-problemi-i-pepektive-.pdf.

⁴⁴ U razgovoru s Amnesty International, udruženja preživjelih i advokat koji ih zastupa naglasili su da u mnogim slučajevima navodni izvršioци prebacuju imovinu, tj. prepisuju ih na druge članove porodice, od kraja rata ili na samom početku postupka. Sudovi generalno ne uspijevaju da izvrše mjere identifikacije i osiguranja imovine koja pripada izvršiocima i time osiguraju izvršenje odluka o kompenzaciji.

izvršioci nisu u stanju da plate štetu, čime se žrtve ostavljaju bez mogućnosti da djelotvorno ostvare svoje pravo na ovaj oblik kompenzacije.

3.2.3 KOMPENZACIJA U PARNIČNOM POSTUPKU

Od većine žrtava se i dalje traži da zahtjeve za kompenzaciju podnose kroz zasebne parnične postupke, pred sudovima koji nemaju odgovarajuće standarde i kapacitete za zaštitu svjedoka.⁴⁵ Zasebni parnični postupci ugrožavaju privatnost svjedoka i često žrtve izlažu nepotrebnoj retraumatizaciji, jer moraju nanovo svjedočiti. Kad odštetne zahtjeve vode u parnici, žrtve snose teret dokazivanja, moraju angažirati advokata, te su, u slučajevima kad se njihovi zahtjevi odbace, odgovorne za plaćanje sudske takse.⁴⁶ Određeni nivo pravne podrške jeste dostupan žrtvama u krivičnom postupku, ali takva pomoć nije lako dostupna pred građanskim sudovima, s obzirom na sistemski nedostatak pravne pomoći na brojnim nivoima u BiH. S obzirom na loš ekonomsko-socijalni status žrtava, takvi troškovi, značajno viši od prihoda koji imaju, dodatno ih odvrća od podnošenja zahtjeva za kompenzaciju.⁴⁷

Parnica se često završava odbacivanjem potraživanja, na osnovu nastupanja zastare ili vrlo uskog tumačenja tereta dokazivanja, što rezultira time da su žrtve prisiljene da plaćaju visoke sudske takse ili se suočavaju s pljenidbom imovine.⁴⁸ Od 2014. do 2016. godine, Ustavni sud BiH donio je nekoliko odluka⁴⁹ u kojima je utvrdio da, ako je podnesen protiv države ili entiteta, zahtjev za naknadu materijalne štete, koja je rezultat ratnih zločina, podliježe zastari, iako, prema međunarodnim standardima, ratni zločini ne podliježu zastari.⁵⁰ Ovakav stav rezultirao je velikim brojem odbačenih odštetnih zahtjeva koje su žrtve podnijele sudovima u svim dijelovima zemlje⁵¹ putem parničnih postupaka.⁵²

Amnesty International smatra da stav Ustavnog suda BiH onemogućava žrtve da ostvare svoje pravo na reparaciju.⁵³ S obzirom da se zastara ne odnosi na zločine propisane međunarodnim pravom, kao što su genocid, zločin protiv čovječnosti i ratni zločini, ona se ne bi trebala odnositi ni na krivične ili parnične postupke u kojima žrtve zločina protiv čovječnosti traže potpunu odštetu.⁵⁴ Zbog dugoročnih fizičkih i psihičkih posljedica torture koje trpe žrtve, zastara ne bi trebala da se primjenjuje u ovim slučajevima, jer lišava žrtve njihovog prava na obeštećenje, kompenzaciju i rehabilitaciju.⁵⁵

Opcija ostvarivanja odštetnih zahtjeva za torturu i zlostavljanje pred parničnim sudovima je važan mehanizam za obeštećenje, a vlasti trebaju osigurati da žrtve mogu ostvariti to pravo bez prepreka. Veliki broj žrtava seksualnog nasilja nisu u stanju da identifikuju počinioca ili se počinioci ne mogu pronaći ili

⁴⁵ TRIAL, *Izvršenje zahtjeva za naknadu štete žrtava rata u krivičnim postupcima u BiH – situacija, izazovi i perspektive*, Sarajevo 2016, i TRIAL, *Naknada štete preživjelim u krivičnim postupcima: perspektive s terena, decembar 2016*, dostupno na: https://trialinternational.org/wp-content/uploads/2016/11/TRIAL-International-compensation-publication_EN_web.pdf

⁴⁶ To uglavnom pokriva troškove postupka, premda još uvijek postoji mogućnost izuzeća od obaveze plaćanja sudskih troškova. Osnovni trošak je naknada za zastupanje, koja može ići i do 3.000 KM (1.500 EUR) i plaća se Pravobranilaštvu Republike Srpske, primjenom principa da stranka koja gubi snosi troškove postupka.

⁴⁷ TRIAL, *Naknada štete preživjelim*, UN Komitet za ljudska prava, TRIAL i Asocijacija organizacija civilnog društva: *Informacija za usvajanje Liste pitanja Komiteta za ljudska prava u pogledu Bosne i Hercegovine*, pasus 98, CCPR/C/BiH/3, juli 2015. Isto tako, razgovor Amnesty International s Nedžlom Šehić, advokatom koja zastupa žrtve u predmetima koji se odnose na odštetne zahtjeve za zločine seksualnog nasilja tokom rata, 8. 11. 2016, Sarajevo.

⁴⁸ Amnesty International dokumentirao je nekoliko slučajeva žrtava koje su se suočile sa sudskom policijom u pokušaju da im zaplijene ličnu imovinu da bi naplatili sudske troškove nakon negativnog ishoda parničnog postupka. Isto tako, razgovor s Jasminom Meškovićem, predsjednikom Udruženja logoraša BiH, 11. 11. 2016. i 28. 3. 2017, Sarajevo.

⁴⁹ Vidjeti, na primjer, odluku Ustavnog suda BiH od 10. 11. 2015, citiranu na: <http://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=58140>, te odluku od 21. 9. 2016, dostupnu na: <http://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=63824>, kao i odluku u predmetu *Mustafa Karahasanović i drugi protiv Republike Srpske*, (AP-4128), Ustavni sud BiH, 28. 3. 2014.

⁵⁰ Vidjeti: Međunarodni komitet Crvenog krsta, *Međunarodno običajno humanitarno pravo*, pravilo 160 („Zastara se ne primjenjuje na ratne zločine“). Vidjeti i član 29, Rimski statut – Statut Međunarodnog krivičnog suda („Zločini u nadležnosti ovog Suda ne podliježu bilo kakvoj zastari“). Uz to, prema zakonima o obligacijama u cijeloj BiH, zastara za materijalnu štetu po osnovu krivičnog djela direktno je srazmjerna zastari za sama ta djela, čime je stav Ustavnog suda još teže shvatiti ili opravdati. I na kraju, čini se da Ustavni sud BiH termin odgovorne osobe tumači kao osobu direktno odgovornu za zločin, tj. izvršioca, ali ne i fizička i pravna lica koja imaju objektivnu odgovornost, kao što su država ili entiteti.

⁵¹ Prije tih odluka, praksa sudova u RS i u FBiH bila je različita; sudovi u RS imali su ovakav stav godinama prije odluke Ustavnog suda BiH, a sudovi u FBiH su svoju praksu promijenili tek nakon što se 2015. godine promijenio stav Ustavnog suda BiH.

⁵² Razgovor s advokatom Nedžlom Šehić, 8. 11. 2016. Vidjeti i TRIAL Int., *Naknada štete preživjelim u krivičnim postupcima: perspektive s terena*, str. 39.

⁵³ I UN Komitet za ljudska prava je iskazao zabrinutost zbog mišljenja Ustavnog suda BiH, koja „ograničavaju sposobnost žrtava da djelotvorno potražu kompenzaciju“. Komitet je 2017. tražio od BiH da „hitno usvoji zakonodavne i praktične mjere da osigura da osobe koje su preživjele torturu i seksualno nasilje imaju pristup djelotvornim pravnim lijekovima“. Vidjeti: UN Komitet za ljudska prava, *Zaključne opservacije o trećem periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine*, CCPR/C/BiH/CO/3, stavovi 17-18.

⁵⁴ Vidjeti: Amnesty International, *Komisija za međunarodno pravo: Drugi izvještaj o zločinima protiv čovječnosti – pozitivni aspekti i problemi*, (IOR 40/3606/2016), maj 2016. Vidjeti i: Amnesty International, *Nema nekažnjivosti za prisilne nestanke – Lista elemenata za djelotvornu primjenu Međunarodne konvencije o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka* (IOR 51/006/2011), novembar 2011, str. 18.

⁵⁵ UN Komitet protiv torture, *Generalni komentar br. 3 o primjeni člana 14 Konvencije o zabrani torture i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja*, CAT/C/GC/3, novembar 2012, stav 40.

borave u drugim državama i nisu dostupni sudovima u BiH. U takvim slučajevima, parnični postupci protiv države, odnosno entiteta, im mogu biti jedini način da osiguraju neki oblik obeštećenja.

I na kraju, kao što je praksa nekih država članica Evropske unije, BiH treba nastojati da isplati odštetu žrtvama u slučaju da počinioci ne mogu ili ne žele da je plate, a onda da od njih traži povrat sredstava.⁵⁶ Odsustvo zakonskog uređenja administrativne kompenzacije na nivou države, nesposobnost vlasti da izvrše sudske odluke o kompenzaciji, te stav Ustavnog suda BiH o zastari ostavljaju brojne žrtve bez izvršivog prava na reparaciju, što je suprotno međunarodnom pravu.⁵⁷

⁵⁶ Vidjeti: Victims Support Europe, *Priručnik za primjenu zakonodavstva i najbolje prakse za žrtve zločina u Evropi*, 2013, str. 46. Isto tako, prema UN Komitetu protiv torture, u situaciji kad parnični postupak ne može žrtvama osigurati odgovarajući lijek, na državi je odgovornost da primijeni neki dostupan mehanizam, kao što je državni fond, da bi osigurala vanredni lijek. Vidjeti UN CAT, *Generalni komentar br. 3*, stav 29.

⁵⁷ Član 14 UN Konvencije o zabrani torture kaže da „svaka država potpisnica osigurava u svom pravnom sistemu da žrtve djela torture dobiju lijek i imaju izvršivo pravo na pravičnu i odgovarajuću kompenzaciju, uključujući i sredstva za što potpuniju rehabilitaciju“. Vidjeti i UN CAT, *Generalni komentar br. 3 o primjeni člana 14 Konvencije o zabrani torture i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja*, CAT/C/GC/3, novembar 2012, stavovi 38-39: Države moraju osigurati da žrtve imaju ne samo *de jure*, već i *de facto* pristup blagovremenom i efikasnom mehanizmu za ostvarenje svog prava na kompenzaciju i lijek za kršenje, te mora nastojati da ukloni sve oblike formalnih i neformalnih barijera koje bi taj pristup mogle spriječiti. Neuspjeh bilo koje države članice u primjeni odluke kojom se nalaže reparacija za žrtve torture predstavlja značajno ograničenje i prepreku u pravu žrtava na kompenzaciju.

4. PREPORUKE

AMNESTY INTERNATIONAL PREPORUČUJE VLASTIMA U BIH:

- da uspostave sveobuhvatan državni okvir za zaštitu prava civilnih žrtava rata, uključujući žrtve seksualnog nasilja počinjenog u ratu. To bi uključivalo usvajanje Nacrta strategije za tranzicijsku pravdu i Programa za žrtve seksualnog nasilja počinjenog u ratu. Takve mjere ne moraju ugrožavati ustavne nadležnosti entiteta, ali moraju osigurati da vlasti na nižim nivoima uklone restriktivne i diskriminatorne odredbe iz svojih zakona, politike rada i prakse, te usvoje harmonizirana rješenja koja su u skladu s obavezama Bosne i Hercegovine po međunarodnom pravu;
- da izrade i usvoje Okvirni zakon o zaštiti žrtava torture BiH, koji će utvrditi kriterije za sticanje statusa žrtve ratne torture, uključujući i žrtve seksualnog nasilja u ratu, te predvidjeti niz specifičnih prava i prinadležnosti koje se garantuju žrtvama na cijeloj teritoriji BiH. Dok entiteti ostaju odgovorni za pružanje usluga socijalne zaštite, ovaj zakon bi trebao da obuhvati i niz općih principa i propiše određena prava, osigura jednak tretman žrtava nezavisno od mjesta prebivališta ili etničke pripadnosti, te pruži garancije za odgovarajuću zdravstvenu i psihološku zaštitu;
- da uklone zakonske i praktične prepreke za izvršenje odluka o kompenzaciji, te da uspostave mjere kojima će se osigurati da pravo na odštetu u krivičnim i parničnim postupcima u praksi bude izvršivo pravo;
- da nastave s praksom da se u krivičnim postupcima pred državnim i entitetskim sudovima dosuđuje odšteta za ratno seksualno nasilje. To ne bi trebalo isključivati mogućnost traženja i ostvarivanja odštete u građanskim postupcima, neovisno o tome da li su svi navedeni počionioci osuđeni u krivičnom postupku;
- da uspostave mjere kojima će se osigurati da sudovi i tužilaštva rano u postupku identificiraju imovinu u vlasništvu osoba osumnjičenih za krivičnu odgovornost, da bi se poduzele zaštitne mjere u svrhu potencijalne pljenidbe – uzimajući valjano u obzir snagu dokaza i prava stranaka u postupku;
- da preispitaju stav Ustavnog suda prema kome se zastara primjenjuje na imovinsko-pravne zahtjeve u vezi sa krivičnim djelima po međunarodnom pravu, budući da se zastara ne treba primjenjivati na postupke koji se odnose na ova krivična djela, kao ni na zahtjeve za naknadu štete u građanskom postupku;
- da ustanove fond za naknadu štete žrtvama seksualnog nasilja u ratu, naročito kada se radi o slučajevima kad osuđeni počionioci nisu u mogućnosti da plate dosuđenu štetu;
- da osiguraju da se adekvatni resursi i kapaciteti dodijele agencijama za pružanje besplatne pravne pomoći na svim nivoima, kako bi se civilnim žrtvama rata, a naročito žrtvama seksualnog nasilja u ratu, omogućio efikasan pristup besplatnoj pravnoj pomoći i jednak pristup pravdi, bez obzira na njihovo prebivalište;
- da uvedu mjere kojima će se žrtve ratnog seksualnog nasilja osloboditi obaveze snošenja sudskih troškova u građanskim postupcima za naknadu štete, kad takvi troškovi onemogućavaju njihov pristup sudu.

AMNESTY INTERNATIONAL PREPORUČUJE VLASTIMA REPUBLIKE SRPSKE:

- da osiguraju da Nacrt zakona o civilnim žrtvama ratne torture ne sadrži odredbe koje bi ograničile njegovu primjenu ili onemogućile žrtve seksualnog nasilja u ratu, uključujući i one nesrpske

nacionalosti, da steknu status civilne žrtve rata i pravo na prateće socijalne beneficije. Ovaj zakon naročito ne bi trebao uspostavljati rokove za podnošenje zahtjeva za sticanje statusa;

- da osiguraju da nadležna ministarstva prikupe podatke o svim civilnim žrtvama rata i torture, uključujući i žrtve ratnog seksualnog nasilja, razdvojene po spolu, starosti, kategoriji i prebivalištu.

AMNESTY INTERNATIONAL PREPORUČUJE VLASTIMA DISTRIKTA BRČKO:

- da bez daljnjih odlaganja osposobe Stručnu komisiju koja žrtvama izdaje uvjerenja, da osiguraju da Komisija ima potrebno osoblje, da je operativna i spremna da uzme u razmatranje zaostale zahtjeve. Članovi komisije bi trebali biti imenovani u konsultacijama s udruženjima žrtava i preživjelih, kroz inkluzivniji proces.

**AMNESTY INTERNATIONAL
JE GLOBALNI POKRET ZA
LJUDSKA PRAVA.
KAD SE NEPRAVDA DESI
JEDNOJ OSOBI, BITNA JE
NAMA SVIMA.**

JAVITE NAM SE

info@amnesty.org

+44 (0)20 7413 5500

PRIDRUŽITE NAM SE

www.facebook.com/AmnestyGlobal

[@AmnestyOnline](https://twitter.com/AmnestyOnline)

BOSNA I HERCEGOVINA

PODNEŠAK KOMITETU UJEDINJENIH NACIJA PROTIV TORTURE

62. SJEDNICA, 6. NOVEMBAR – 6. DECEMBAR 2017.

Amnesty International predstavlja ovaj podnesak Komitetu Ujedinjenih nacija (UN) protiv torture (Komitet) pred razmatranje 6. Periodičnog izvještaja Bosne i Hercegovine (BiH) o provođenju Konvencije o zabrani torture i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Ovaj dokument naglašava pitanja koja brinu Amnesty International u vezi s Listom pitanja (LP) Komiteta, koja će se razmatrati u vezi s Državnim izvještajem BiH.

Ta pitanja odnose se na kršenja ljudskih prava povezana sa zaostavštinom sukoba u BiH u periodu 1992-1995, te uključuju kontinuirani neuspjeh vlasti da usvoje i provedu zakonski i strateški okvir koji će omogućiti potpun i djelotvoran pristup pravdi i reparacijama za žrtve seksualnog nasilja počinjenog tokom rata.